

Хөөдин тохминь ясруллгын— чинртä төр

Хө бсглгын болн ноос гаргылгын цаарандь бсгдж-бсгд-жүлхин тускар союзн болн автономн республиксин, крайсин, областисич болн райодин партиин, советск, селанä эдлахун болн комсомольск органст, МТС-н, совхозмудин директормудт, колхозмудин ахлагчирт, колхозникуд болн совхозмудин көдлächирт болн селанä эдлахун специалистирт илгäси, КПСС-н Центральн Комитетин болн СССР-н Министрумудин Советин бичгин хәрүд, хө бсглгын улм цаарандь делгүлхин тблä, ноос гаргылгын икдүлхин тблä болж йовх олн-амтнä ноолданд орлцж, колхозмуд, совхозмуд 1960 джиллин чилгч күртл эн кергиг хойр-нег джиллин эргцд хойр холюан икдүлх даалгүвр авцхав.

Мана тангьчин колхозмуд болн совхозмуд эврәннь эв-аргьан тоолдж, 1960 джилд багь гихдэн гурви сай толгья хөбтä болх болн дакад эдлахун зун гектар газр болгьяна тоод 304 килограмм ноос гаргьхми гидж шинäс ик даалгүвр авцхав.

Икär ноос гаргьдж авлгын йилгьч төрмүдин негнь—хөдин тохминь ясруллгын болджана.

Мана тангьчин колхозмудар болн совхозмудар „Советск меринос“ гилд тохмта хөд бсглгын темдглгдсми. Эн „Советск меринос“ гилд тохмта хөбдäс ик торгьн ноосн киргьдж авгдн. Эн тохмин хуцмуд дундлад 8-10 килограмм ноос джилдэн бгнä, киргьдж авсн нооснаснь 35-40 процент цевр эд кедг ноосн гарна, нääдир хөбдäснь болхла дундлад 4,5-5,5 килограмм ноосн авгдн, йилгьин сән элитн хуцмуд 17-18 килограмм, нääдир ход 12-13 килограмм ноос бгнä.

Имн тохмта хөд халымг теегт иджлäd-бääршад даск-кн хөд, тегäd „Советск меринос“ тохмта торгьн нооста хөд наадк тохмин хөбдäс ик сән болжхачинь, мана цуг хөбчирт медгдджәнä.

Болв тохм яслгьна көдлмшиг арднь ордж сәйнär эс бүрдäси учрар—мана тангьчин кесг колхозмудар болн совхозмудар бички цогцта, чидл-чимгнь тату болн багь нооста хөд ода бийнь зөвәр олн.

Тохм ясруллгьна көдлмш сулар кеддг учрнь—колхозмудар болн совхозмудар көдлж йовх зоотехникудин сул көдлшин ашнь гидж келх кергтä. Кесг зоотехникуд сүл джилмудин эргцд тохм ясруллгьна көдлмшиг, хөбдиг зуг бонтировк келгьр тгскәнä, нам энүг кехин гидж темдглсн зурагьан чигн куцднь куцäджähим уга, зярм эдлахусар хөбнä тохм уданар ясруллгьн—нääдир хөбдäс сән муугьинь шуудж, йилгьдж авлгьар, хө бсглгьнä халхд бми нүүрт йовх сән хөбчирин дамшлтиг олн хөбчирт медүлгьяр, түүг теги заагт тархалгьар, хөбнä фермсär хургьдиг сәйнär асрдж-бсглгьяр малин специалистир бурдäм-джтä сән нильятä көдлмш эс кеснä учр болджана.

Малин сән тохм тархалгьна государственн Элистинск станц (директорнь ур Альховский), фермсär малин тохм ясруллгьна көдлмшан колхозмудин болн совхозмудин специалистирäс салу, теднлä залгьлдан угагьар бурдәнä.

„Советский меринос“ тохмта нääдир хөбдäс авсн хургьдиг сән-сәйнинь йилгьдж, шуудж, нääдир хөбдиг болн хуцмудиг асрдж, сәйнär тегдг көг тавилгьнд белдх кергтä.

Хөбдäс сән-муугьинь йилгьдж авх төриг зоотехникуд эврәннь гартан авч, ик ноос бгдг болн цогцарн ик хөбдиг тохмарн хäläдж авлгьн йир чинртä төр болджана. Ик нооста, цогцарн ик нääдир хөбдиг бас тийгдж йилгьрдг хуцмудла харгьулх кергтä. Хөд бсглгьнä төрт отармудар тохм ясруллгьна үүлдвирг сәйнär бурдäлгьн ик чинртä керг.

Элитн болн негдгч классин хөд сән тохмта болн ик ноос бгдг хөд, эдниг икär бсгх кергтä. Наадк классин хөбдиг йилгьдж-шуудж, сән тохмта хуцмудла харгьулдж, цаарандь ясрулхми. Торгьн нооста хөбдäс тохмарн му, багь ноос бгдг хөд болн хургьдиг цаарандь бсгхми биш. Нääдир хөбдиг сән элитн хуцмудла харгьулдж, тохм ясрулх кергтä. Хургьдиг экäснь салгьдж авх цагтан, сәйнär шиндлж хäläдж, хамгин сәйнинь хамцулдж, отармуд бурдäхми. 1955 джил цугсоюзин хө бсглгьнä научно-исследовательск институт „Советский меринос“ тохмта хөбдäс дундлад нег хөбнäс ним цевр ноос киргьдж авсн бääдж: элитн нääдир хөбдäс—8,1 килограмм, негдгч классин нääдир хөбдäс 7,4 килограмм, хойрдгч классин хөбдäс 6,4 килограмм, гурвдгч классин хөбдäс 6,1 килограмм, дөрвдгч классин хөбдäс 5,0 килограмм ноос киргьдж авцхадж. Тангьчин колхозмуд болн совхозмуд торгьн нооста элитн болн негдгч класс хөбдäг болхла, хөн болгьнас 7,5-8 килограмм ноос-киргьдж авч болхми. 1955 джил тохм тархалгьна государственн Элистинск станц 26.035 хө цогц-хацарнь хäläдж шиндлснд—5,9 процентнь элитн, 29,1 процентнь негдгч классин хөд болж тоолгдв, наадк 65 процент хөбднь му классин хөбдт бичгдв.

Тангьчин колхозмуд болн совхозмуд искусственн көг тавилгьнд йилгьин сән тохмта хуцмуд олзлдж, бөрхн цагин эргцд тохм ясрулдж, цуг хөбдиг торгьн нооста хөбдт тохрадж чадхми.

Нääдир хөбдиг цаглань хуцла харгьулдж, чангь-чиирг, боолжньгьу, ик ноос бгдг хургьд гаргьдж авх керг—чинртä төр.

Сентябрь, октябрь сарин эклär нääдир хөбдт көг тавдж, февраль болн март сармудг хөбдән хургьлулдж авлгьн—маш ик чинртä көдлмш.

Эртär көг тавад, үвлär болн эрт хаврар хөд хургьлулгьн цуг хөбчирт сәйнär медгдджәнä. Увлär болн эрт хаврар

гарсн хургьд бат, чангь-чиирг, дакад хавр күртл 1,5-2 сар болсн хургьд, ногьан гартл бсäd, көк ногьа идж сәйнär бснä. Эртär гарад, бсäd-босси хөбдин 20-30 процентнь тблрхг болна, хургьднь бооджньгьу болад, йирин гарсн хургьдäс 1-1,5 килограмм ноос икär бгнä.

Хургьдиг гарсн бдрäснь ави экäснь салгьдж автл килмджән бгäd, сәйнär асрдж эс бсгхлä тохм ясрулдж большго. Хургьдиг чикär хäläгьäd, асрад, экин үсär тетгäd, кинтнд даарулдго болн гем-шалтг угагьар хадгьлдж авхин тблä хургьдин эксинь сән шнитä теджälär тетгх эрки керг болджана. Кеелтä хөбдт дундлад нег толгья хөбд 2-2,5 килограмм бсв, 1,5-2 килограмм сән силос, 250-300 грамм концентрированн хот бгчäх кергтä. Хургьлчксн хөбдт болхла 3 килограмм бсв, 2,5-3 килограмм силос болн концентрированн хот бгчäхми. Хургьтä хөбдт сән бсвтä идг йилгьдж бгхми.

Ставропольск крайд бми нүүрт йовцхач хөбчир, тер дотр мана тангьчин хөбчир кошарно-базовин эв-аргьар хургьдан бсгдж йовцхана. Имн эв-аргьар бсгхлä нег чигн гару уга, бат, чангь-чиирг, бооджньгьу болна. Мана крайд эк, хургьднь онц хәрүлдж идшүлгьнä дамшлтин эв-аргь сән чинртä төр. Орүн болгьн хургьд гаргьдж, тärсн люцерн болн онгьдан тärмр бсвнд хәрүлгднä, экснь болхла йирин ургьмл идгт идшүлнä. 10-11 час алдн хургьдинь эклән харгьулдж көкүлнä, энүнä хөбн хургьдинь йилгьдж, асхн күртл онц хәрүлнä.

Мана тангьчин кесг олн колхозмудар болн совхозмудар джбблн болн шүрүн нооста хөд йир олн бääнä. Улгүрлхд, тангьчин колхозмудар 70 процентнь торгьн болн джбблн нооста хөд, совхозмудар 68 процентнь торгьн болн джбблн нооста хөд.

Өбрхн цагин эргцд цуг хөбдиг торгьн нооста кехин тблä шүрүн нооста нääдир хөбдиг „Советский меринос“ тохмта хуцмудла харгьулдж, тохминь ясруллгьн—ик чинртä төр.

Шүрүн болн джбблн нооста хөбдиг „Советский меринос“ тохмта хуцмудла харгьулдж, тохм ясруллгьна кергт сән онгьган тавдж, цуг нääдир хөбдиг сән хотар тетгдж, асрдж, тохминь улм ясдж бсгх кергтä.

1960 джиллин чилгчär 12 килограмм торгьн ноос киргьдж авхд, 85 килограмм татдг хуцмудиг олзлдж, тохм ясрулхми.

Хө бсглгьнд чинртä, йилгьч кунь—хөбч болн селанä эдлахун специалистир болджана. Хө бсглгьнä болн хөбнäс гардг эдлахуниг бсгдүлгьнä кергиг хөбчин болн специалистин дамшлт, медрл йилгьх зөвтä. Хөбнä тохмин арднь ордж ясдж, үвлär болн эрт хаврар хөд хургьлулдж хөбнä ноос икär гаргьдж, зургьадгч тавн джиллин суулдг тангьчин хөбнä тоог гурви сайд күрлгьн—малчирин эр кн төрнь болдг.

Э. МАНДЖИЕВ,
зоотехник.